

УДК 37.032

НАУКОВА ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ У СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Плужнік А.В.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

У статті аналізуються наукова проблема виховання комунікативної культури у студентів-філологів під впливом сучасних комунікативних мовних тенденцій. Концептуалізується визначення комунікативної культури та розглядається її взаємозв'язок з мовою. В результаті проведеного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду встановлено, що комунікативна культура є невід'ємною частиною загальнокультурного та професійного становлення особистості студента філологічних спеціальностей.

Ключові слова: наукова проблема комунікативної культури, міжкультурна комунікація, комунікативні мовні тенденції, комунікативна культура філолога, мовленнєва культура.

Постановка проблеми. На сучасному етапі реформування освіти в Україні перед вищими навчальними закладами постає завдання пошуку нових та ефективних засобів формування не тільки професійної, а й комунікативної культури майбутніх фахівців для успішної конкурентоспроможності спеціалістів на європейському ринку праці.

В наш час стрімкий розвиток міжнародних зв'язків свідчить про необхідність переосмислення ціннісних орієнтирів і методів виховання всебічно розвиненої особистості, підготовленої до вільної комунікації в різноманітних соціокультурних умовах. Також, як свідчить практика, у молоді нерідко виникають труднощі у спілкуванні, що пов'язані з їх неспроможністю розкрити тему дискурсу, висловлюванням власної думки, урахуванням у взаємодії гендерної, професійної та суспільної приналежності.

Звернути увагу на виховання комунікативної культури у молоді нас змушує реформування національної освіти, де особистість людини та її всебічний розвиток грає важливу роль, а саме забезпечення готовності фахівця до встановлення міжособистісних контактів та міжкультурних взаємодій.

Найголовнішим засобом встановлення та підтримки взаємодії між людьми є мова. Вона відбиває духовність народу та його культуру. Людина, яка грамотно користується мовою виступає її знавцем. Саме філолог здатен на основі вивчення письмових текстів, їх змістовного та мовного аналізу, передавати від покоління до покоління історію і сутність духовної культури суспільства, бути провідником між століттями. Тому комунікативну культуру доцільно розглядати як одну з головних складових комунікативної культури фахівця з філології, яка є запорукою успішного оволодіння мовою на професійному рівні. З огляду на це, проблема виховання комунікативної культури у студентів філологічних спеціальностей у ВНЗ є актуальною і потребує науково-практичного її вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці доводять, що для самореалізації та самовдосконалення студентів вищих навчальних закладів необхідне формування їх комунікативної культури, яка залежить від ефективності впровадження педагогічних технологій організації навчально-виховного процесу (В. Безпалько, О. Пешота, І. Підласий, С. Сисоєва) [1].

Згідно з лінгвістичними дослідженнями Ю. Апресяна, Л. Введенської, Т. Ладиженського, Д. Лихачова, М. Львова, Л. Павлової, комунікативна культура трактується як сукупність знань про мову, як культура володіння усною та письмовою мовою.

Теоретичний аналіз наукової літератури показав, що становлення основ комунікативної культури особистості вивчався авторами з різних наукових напрямів. Філософські дослідження М. Бахтіна, І. Ільєвої, Л. Когана, М. Мамардашвілі, В. Миронова дозволяють виявити закономірні взаємозв'язки культури та спілкування.

У психологічних дослідженнях Г. Андрєєвої, Ю. Ємельянова, Ю. Жукова, Л. Петровської, Е. Руденського комунікативна культура особистості розглядається як одна з характеристик її комунікативного потенціалу, тобто синонім терміну «культура спілкування» (Т. Кривченко).

Формування комунікативної культури майбутніх фахівців вищих навчальних закладів досліджували Л. Аухадєєва, О. Бовдир, Л. Іванченко, О. Запара, І. Зарецька, С. Знаменська, В. Лівенцова, Л. Лузяніна, І. Мазасва, В. Майковська, Н. Мітрова, В. Садовська, С. Сарновська, В. Сморгчова, В. Соколова, В. Ремізов, Г. Тимченко, О. Шевцова, М. Шовкун, Н. Юрченко та інші [4].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Більшість вчених погоджуються, що комунікативна культура є одним з компонентів загальної культури особистості та є сукупністю таких знань, умінь, навичок, які дозволяють їй результативно використовувати свої психічні, фізичні, особистісні якості для ефективного вирішення комунікативних завдань [4].

Розглядаючи комунікативну культуру як специфічний спосіб організації спілкування, С. Знаменська відзначає, що вона характеризується наявністю комунікативного ідеалу, системою комунікативних норм і правил, ставленням до співрозмовника як до цінності, знанням його індивідуальних особливостей, власних комунікативних здібностей та умінням володіти комунікативною ситуацією. Автор розглядає комунікативну культуру як систему внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації в певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії [5].

Ю. Ємельянов в свою чергу зазначає, що комунікативна культура – це сукупність знань, умінь і навичок спілкування, які набувалися людиною протягом природної соціалізації, навчання та ви-

ховання. Це складна особистісна характеристика, що включає психологічні знання, комунікативні здібності, уміння, навички та певні властивості особистості (характер, темперамент, емоційний стан), які виявляються під час спілкування [6].

Мета статті. Головною метою цієї роботи є теоретичний аналіз наукової проблеми виховання комунікативної культури у студентів філологічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Аналіз психолого-педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що комунікативна культура є складовою частиною загальної культури особистості. У свою чергу, ми з'ясували під час дослідження, що поняття культури визначається як складний соціальний феномен, який відноситься до майже всіх аспектів суспільного й індивідуального життя людини.

Під час дослідження ми виокремили три взаємозалежні складники спілкування, які власне й визначають аналітичну його модель: комунікативну (обмін інформацією), інтерактивну (організація взаємодії) і перцептивну (взаємовплив і взаєморозуміння).

Комунікативний складник спілкування визначає специфіку обміну інформацією (з урахуванням знань, умінь і досвіду) між активними його суб'єктами. Засобами комунікативного процесу є різні знакові системи: мова (тобто вербальне спілкування) та жести, міміка, інтонації (тобто невербальне спілкування). Інтерактивний складник спілкування забезпечує організацію його суб'єктами спільної стратегії взаємодії. Виділяють п'ять основних стратегій міжособистісної взаємодії: ухилення, конкуренція, пристосування, співробітництво і компроміс. Перцептивний складник спілкування забезпечує взаємне сприймання і розуміння суб'єктами один одного. Перцепція є процесом формування образу іншої людини у свідомості співрозмовника. Тоді основними механізмами пізнання іншої людини є ідентифікація та рефлексія [3].

Отже, комунікативну культуру, за твердженням С. Безклубенко, можна розглядати в трьох аспектах: 1) як окремий випадок комунікації; 2) як системоутворювальний, інтегруючий соціум чинник; 3) як галузевий аспект (наприклад, поруч із художньою, естетичною, інформаційною та ін.) [2].

Проблема виховання комунікативної культури у студентів філологічних спеціальностей виявляються в тому, що вони повинні мати не лише знання, навички та мовленнєві вміння, а й дотримуватися норм мовного етикету, вміння використовувати граматичні, лексичні знання для розширення комунікаційних зв'язків із співрозмовником, виходячи із цілей та ситуацій спілкування. Тому, вони повинні бути соціально спроможними і вмінти підтримувати міжособистісну комунікацію з усіма учасниками спілкування.

Теоретичне осмислення проблеми виховання комунікативної культури у майбутніх філологів, як властивості особистості, здійснюється з урахуванням положень певних вчених, психологів про єдність умінь з психічними властивостями особистості і її здібностями, потребами, вольовими якостями та характерними рисами, які становлять психолого-педагогічну основу процесу формування комунікативних умінь.

Комунікативна культура є невід'ємною частиною загальнокультурного та професійного становлення особистості майбутнього фахівця, тому формування комунікативної культури студентів є складним та тривалим процесом їхнього становлення, удосконалення та розвитку. Мова йде про виховання особистості, яка здатна творчо працювати у соціумі, самостійно виконувати професійні завдання, вільно спілкуватись на міжособистісному рівні у різних соціокультурних середовищах. Саме тому, з кожним роком зростає необхідність не тільки у кваліфікованих знавцях мови, а також у спеціалістах, які володіють умінням враховувати в процесі спілкування національно-культурні особливості певної мови та культури.

Кожна культура має свою неповторність, пізнавати яку означає пізнавати особливість конкретного народу, розуміти його психологію та філософію. Різні мови, безумовно, по-різному розглядають один і той самий світ, позначають одні ті самі реалії. Народ створює свою культуру, а культура знаходить своє відображення в мові. Тому філолог повинен вмінти приділяти велику увагу відмінностям культури країн при комунікації чи перекладі.

Взаємозв'язок комунікативної культури з мовою, її функціями, що реалізуються у мовленні людини, загально відомий. Отже, відповідно до засобів використання мови, визначимо комунікативну культуру як здатність людини забезпечити адекватне застосування мовних засобів з метою здійснення взаємодії для досягнення взаєморозуміння між її учасниками. Елементи культури виступають загальнозначущими для представників різних культур, їх зміст зумовлений спільними для всієї людської спільноти духовними цінностями, що сформувалися протягом тривалого процесу розвитку.

Сьогодні, у світі спостерігаються такі комунікативні мовні тенденції:

- експансія розмовної лексики, жаргонізмів та використання скорочень усного та писемного мовлення, послаблення артикуляції;

- поява особливого виду інтерактивної комунікації на основі електронного дискурсу з копіюванням прийомів комп'ютерного спілкування: «говоріння через лист» (Writing talking);

- поява в мові ЗМІ і Інтернету так званих «синтезованих» текстів, які порівняно з письмовими, об'єднують отримання інформації, так як повторюють особистісне спілкування при відсутності не тільки мови, а й передач всієї культурної обстановки (Міміка, колір, рух) – «віртуалізація комунікації»;

- доповнення/заміна слів образотворчими прийомами оформлення інформації: символікою, цифрами, застосування різних шрифтів та інших штучних прийомів передачі звукової мови; заміна слів значками; порушення правил стилю і правопису в так званому «Розмовно-письмовому» стилі, перекручування інтернет-мови: наприклад, обігравання орфографічних помилок, заміни букв цифрами [7].

Таким чином, для студентів філологічних спеціальностей комунікативна культура, якою вони повинні володіти для комфортного співіснування у суспільстві, є провідним структурним компонентом, що формується під час не тільки вихо-

вання та освіти, але й під час повсякденної комунікації між собою та людьми з інших країн.

Подані тенденції в молодіжній комунікації можна охарактеризувати як: 1) пошук нових форм вираження в різних видах спілкування в спробі поживати нудні мовні штампи; 2) прагнення провести межу між поколіннями і світоглядом завдяки мовним засобам [8].

Але така глобалізація всіх світових процесів не тільки відкриває нові можливості для розкриття особистісного потенціалу, а й породжує цілий ряд комунікативних проблем. А саме, завдяки технічному прогресу засобів спілкування, які надають можливості для контактів між культурами в новій, часто спрощеній формі, порушується синхронізація культури, тому виникає звикання та руйнування емоційного переживання, властиве традиційній культурі. Представників різних культур стає складніше відрізняти один від одного. Національні мови швидко обтяжуються новими словами, які вже недоступні різним віковим категоріям і це призводить до ще більшого непорозуміння.

З огляду на небезпечну зміну традиційних гуманістичних цінностей та вплив сучасних комунікативних технологій на розвиток потенціалу особистості молодого людини, педагоги шукають нові шляхи подолання проблем формування комунікативної культури, щоб виховувати освічених студентів, які вміють самостійно працювати і долати психологічні бар'єри міжкультурної комунікації.

Висновки і пропозиції. Аналіз джерел, в яких висвітлюється взаємозв'язок мови, умінь, навичок і знань студентів – філологів та вплив сучасних тенденцій мови на формування їхньої комунікативної культури, дозволяє дійти до висновку,

що серед науковців поширена думка, що комунікативні уміння пов'язані з організацією взаємовідносин, взаємодії і впливу на співрозмовника. Також, визначається пріоритет комунікативної культури, як однієї з важливих якостей особистості студента – філолога у контексті гуманізму, демократизації і духовної культури.

Для подолання проблеми виховання комунікативної культури у студентів-філологів передбачається: залучення студентів до активної мовленнєвої діяльності; вдосконалення мистецтва спілкування; підвищенні рівня власної зовнішньої та внутрішньої культури; створення мотивації прагнення грамотно спілкуватися – легко та швидко встановлювати міжкультурні та міжособистісні зв'язки, формування рефлексивного осмислення студентом власного досвіду в контексті загальнолюдських цінностей. Отже, комунікативна культура постає як один із механізмів гармонізації індивідуальних і суспільних інтересів.

Також у рамках формування комунікативної культури педагог повинен допомагати зрозуміти особливості мови, додаткові смислові навантаження, політичні, культурні, історичні конотації одиниць мови й мовлення. Тому сучасний викладач повинен виступати, як активний учасник комунікативного процесу (викладач-студент), партнер у взаємодії, фасилітатор у навчанні методів комунікації у соціокультурних умовах сьогодення.

Подальшого науково-педагогічного дослідження потребують розроблення сучасних технологій формування комунікативної культури студентів філологічних спеціальностей, модифікація змістового наповнення навчально-виховного процесу у вищій школі в контексті формування комунікативної культури та ін.

Список літератури:

1. Беляев О. Культура мовлення вчителя-словесника / О. Беляев // Дивослово. – 1995. – С. 37–44.
2. Безклубенко С. Аспекти морфології культури України: генезис, типологія: зб. наук. пр. / І. Юдкі, С. Безклубенко, С. Волков, Є. Причепій. – К.: Ін-т культурології НАМ України, 2011. – С. 288.
3. Волкова Н. П. Професійно педагогічна комунікація: теорія, технологія, практика / Н. П. Волкова; Дніпропетр. нац. ун-т. – Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2005. – С. 304.
4. Педагогическое мастерство и педагогические технологии: учеб. пособ. / под ред. Л. К. Гребенкиной, Л. А. Байковой. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Педагогическое общество России, 2001. – С. 256.
5. Знаменская С. В. Педагогические условия формирования коммуникативной культуры студентов в процессе профессиональной подготовки в вузе: дис. канд. пед. наук: 13.00.06 / Стояна Васильевна Знаменская. – Ставрополь, 2004. – С. 169.
6. Емельянов Ю. В. Активные групповые методы социально-педагогической подготовки специалистов / Емельянов Ю. В. // Вопросы психологии. – 1993. – С. 69–73.
7. Костомаров В. Г. Наш язык в действии: Очерки современной русской стилистики / В. Г. Костомаров. – М.: Гардарики, 2005. – С. 230–236, 134–138, 199.
8. Игнатенко И. И. Формирование культуры иноязычного делового общения студентов в системе высшего гуманитарного образования / И. И. Игнатенко: Дис. д-ра пед. наук: 13.00.08. – М., 2012. – С. 346.

Плужник А.В.

Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлинского

НАУЧНАЯ ПРОБЛЕМА ВОСПИТАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ У СТУДЕНТОВ ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Аннотация

В статье анализируются научная проблема воспитания коммуникативной культуры у студентов-филологов под влиянием современных коммуникативных языковых тенденций. Концептуализируется определения коммуникативной культуры и рассматривается ее взаимосвязь с языком. В результате проведенного анализа отечественного и зарубежного опыта установлено, что коммуникативная культура является неотъемлемой частью общекультурного и профессионального становления личности студента филологических специальностей.

Ключевые слова: научная проблема коммуникативной культуры, межкультурная коммуникация, коммуникативные языковые тенденции, коммуникативная культура филолога, речевая культура.

Pluzhnik A.V.

Mykolaiv V.O. Sukhomlynskyi National University

SCIENTIFIC PROBLEM IN EDUCATION OF STUDENTS OF PHILOLOGICAL SPECIALTIES' COMMUNICATIVE CULTURE

Summary

The article analyzes the scientific problem of education of students-philologists' communicative culture and influence of modern communicative language trends on it. Conceptualizes the definition of communicative culture and considered its interconnection with language. As a result of the analysis of domestic and foreign experience it is determined that communicative culture is an integral part of the general cultural and professional development of students-philologists' personality.

Keywords: scientific problem of communicative culture, intercultural communication, communicative language trends, philologist's communicative culture, speech culture.